

ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΗ

ΕΜΦΑΣΗ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ

Τεύχος 18

Ιανουάριος - Φεβρουάριος - Μάρτιος 2004

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής
Βασ. Σοφίας 10, 106 74 Αθήνα, Τηλ.: (210) 725 7495-7, Fax: (210) 725 7510
<http://www.idkaramanlis.gr>, e-mail: info@idkaramanlis.gr

ΕΚΔΟΤΗΣ: Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος
ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ: Κωνσταντίνα Μπότσιου

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ: Νίκος Βασιλάτος (Δικηγόρος, Συγγραφέας), Δημήτριος Γαρούφας (Δικηγόρος), Γιώργος Δονάτος (Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Αθηνών), Στέλιος Καββαδίας (Ηλεκτρολόγος - Μηχανικός Ε.Μ.Π, διδάκτωρ σε Operations managements INSEAD), Κωνσταντίνος Καρέτσος (Διδάκτωρ στις Διεθνείς Σχέσεις, Πολιτειολόγος), Ιωάννης Κολιόπουλος (Καθηγητής, Φιλοσοφική Σχολή Α.Π.Θ.), Ηλίας Κουσκουβέλης (Αναπλ. Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας), Κώστας Μαγουλάς (Επίκουρος Καθηγητής, Ε.Μ.Π.), Τάκης Μαχαίρας (Πολιτικός Επιστήμων), Γιώργος Μέργος (Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Αθηνών), Θάνος Ντόκος (Διδάκτωρ Διεθνών Σχέσεων, Δ/ντής Σπουδών ΕΛΙΑΜΕΠ), Θεοδόσης Παλάσκας (Καθηγητής, Πάντειο Πανεπιστήμιο), Χαράλαμπος Παπασωτηρίου (Επικ. Καθηγητής, Πάντειο Πανεπιστήμιο), Γεώργιος Πλουμίδης (Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων), Ανδρέας Πομπόρτσας (Καθηγητής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης), Παναγιώτης Σταϊκούρας (Δικηγόρος, Υποψήφιος Διδάκτωρ του LSE), Άγγελος Συρίγος (Δικηγόρος, Λέκτορας Παντείου Πανεπιστημίου), Αριστοτέλης Χαραλαμπάκης (Καθηγητής, Αντιπρύτανης, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης)

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ: Ευτυχία Δουκάκου, Γιάννης Ανδριανός, Σπύρος Μακρής

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: THE ADSTORE

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: GRAFISTI

ΕΚΤΥΠΩΤΙΚΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ & ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Εκδόσεις "Ι. Σιδέρης"

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ

Το Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής (ΙΔΚΚ) ιδρύθηκε τον Ιανουάριο του 1998. Είναι επιστημονική μη κερδοσκοπική εταιρία. Επιδιώκει τη μελέτη και ανάλυση κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών θεμάτων. Σκοπός του Ινστιτούτου είναι η ενδυνάμωση της δημοκρατίας, η διεύρυνση των ελευθεριών του πολίτη και η ενίσχυση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας με στόχο την ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή.

Οι αναλύσεις και οι θέσεις που δημοσιεύονται στις εκδόσεις του Ινστιτούτου Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής δεν αντιπροσωπεύουν απαραίτητα τις απόψεις του Ινστιτούτου.

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: 10 €

ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΓΙΑ 4 ΤΕΥΧΗ: 35 €

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 2004

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

<i>Ιωάννης Μ. Βαρβιτσιώτης</i> Ελληνική παράδοση και παγκοσμιοποίηση	σελ. 4
<i>Πάνος Καζάκος</i> Μεταρρυθμίσεις: Η νέα συναίνεση και οι ελληνικές υστερήσεις	σελ. 8
<i>Γιάννης Μαυρής</i> Οι Βουλευτικές Εκλογές του 2004	σελ. 15
<i>Ηλίας Νικολακόπουλος</i> Μια πρώτη ακτινογραφία της ψήφου της 7ης Μαρτίου	σελ. 33
<i>Αθανάσιος Κυριαζής</i> Εκπαίδευση και παραγωγικότητα στην κοινωνία της γνώσης και της τεχνολογίας	σελ. 40
<i>Κωνσταντίνος Τσαμαδιάς - Πάνος Σταϊκούρας</i> Το Πανεπιστήμιο της Στερεάς Ελλάδας ως ατμομηχανή της νέας αναπτυξιακής πορείας της	σελ. 64

ΦΑΚΕΛΟΣ: ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

<i>Αντώνης Μακρυδημήτρης</i> Η θολή άνοιξη της κοινωνίας των πολιτών	σελ. 76
<i>Νίκος Γιαννής</i> Συμμετοχική δημοκρατία ή κοινωνία πολιτών: η ευρωπαϊκή πορεία	σελ. 84
<i>Χρήστος Ζαχόπουλος</i> Μ.Κ.Ο. και κράτος: ελλείμματα και προοπτικές	σελ. 92
<i>Παντελής Σκλιός</i> Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στο τομέα της διεθνούς αναπτυξιακής συνεργασίας (Αναπτυξιακές ΜΚΟ-Development NGOs)	σελ. 97

**ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ: ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΑΚΩΝ
ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΝ
ΕΝ ΟΨΕΙ ΤΩΝ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑΤΩΝ
ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΤΗΣ 24ης ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2004**

I. Τοποθετήσεις ελληνοκυπριακών κομμάτων

Κυβέρνηση Κυπριακής Δημοκρατίας - Δημοκρατικό Κόμμα (ΔΗ.ΚΟ.)	σελ. 112
Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού (Α.Κ.Ε.Λ.)	σελ. 119
Δημοκρατικός Συναγερμός (ΔΗ.ΣΥ.)	σελ. 121

II. Τοποθετήσεις ελληνικών κομμάτων

Ελληνική Κυβέρνηση - Νέα Δημοκρατία (Ν.Δ.)	σελ. 138
Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα (ΠΑ.ΣΟ.Κ.)	σελ. 141
Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (Κ.Κ.Ε.)	σελ. 148
Συνασπισμός της Αριστεράς των Κινημάτων και της Οικολογίας (ΣΥΝ)	σελ. 155

Β Ι Β Λ Ι Ο Κ Ρ Ι Τ Ι Κ Η

*F.C. Fuller, Η ιδιοφυής στρατηγική του Μεγάλου Αλεξάνδρου,
Εκδόσεις Wordsworth/Ποιότητα 2004*

Παναγιώτης Ήφαιστος ..... σελ. 176

*Λουκάς Τσούκαλης, Ανοίξτε τα παράθυρα,
Εκδόσεις Ποταμός 2002*

Σωτήρης Ντάλης ..... σελ. 182

Το Πανεπιστήμιο
της Στερεάς
Ελλάδας ως
ατμομηχανή της
νέας αναπτυξιακής
πορείας της

Κωνσταντίνος Τσαμαδιάς
Πάνος Σταϊκούρας

Είναι σαφές ότι, έχοντας διαβεί την πύλη του 21^{ου} αιώνα και της 3^{ης} χιλιετίας, βιώνουμε μια ιδιαίτερη περίοδο της ανθρώπινης ιστορίας. Κατ' αυτήν, ένας πολιτισμός παραδίδει τη σκυτάλη σ' ένα καινούργιο. Θεμελιώδες δομικό στοιχείο της υπό διαμόρφωση νέας οικονομικής, κοινωνικής, πολιτισμικής και πολιτικής πραγματικότητας αποτελεί η γνώση. Ευρέως, άλλωστε, γίνεται αναφορά για τη νέα «οικονομία της γνώσης», την «κοινωνία της γνώσης».

Είναι γνωστό ότι ο βασικός μηχανισμός της παραγωγής, συσσώρευσης και διάχυσης του «ανθρώπινου κεφαλαίου»/«γνώσιακού κεφαλαίου» είναι το εκπαιδευτικό σύστημα και, πρωτίστως, η ανώτατη βαθμίδα του.

Ιστορικά, το επίπεδο της γνώσης ενός κοινωνικού συνόλου χαρακτήριζε, αν και όχι πάντοτε γραμμικά, τόσο το επίπεδο πολιτισμού, όσο και το επίπεδο της οικονομικής του ανάπτυξης, ενώ σε μεγάλο βαθμό προσδιόριζε τις εξελίξεις.

Το πρόβλημα της ανάπτυξης απασχολεί από παλαιά τόσο την επιστημονική σκέψη όσο και την πολιτική πράξη. Το ενδιαφέρον αυξήθηκε σημαντικά μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Κεντρικό ζήτημα υπήρξε ο προσδιορισμός και η διερεύνηση των παραγόντων που επιδρούν στο ρυθμό ανάπτυξης της οικονομίας.

Η θετική επίδραση της εκπαίδευσης στη διαδικασία της ανάπτυξης είχε σημειωθεί ήδη από τον Πλάτωνα και συστηματικότερα αναπτύχθηκε από τον Α. Smith. Από τα μέσα της δεκαετίας του '50 μέχρι πρόσφατα, το παράδειγμα που κυριάρχησε στη θεωρία της οικονομικής μεγέθυνσης-ανάπτυξης βασίζεται στο «νεοκλασικό υπόδειγμα» του οποίου εμπνευστής υπήρξε ο Solow (1956, 1957). Στο πλαίσιο του ανεπτύχθη προβληματισμός για τη συμβολή της εκπαίδευσης και της τεχνολογικής προόδου στην παραγωγικότητα και, κατ' επέκταση, στο ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης. Ο Schultz (1961, 1963), θεμελιωτής της θεωρίας του ανθρώπινου κεφαλαίου, ανέλυσε την οικονομική αξία της εκπαίδευσης, η οποία συνδέεται άμεσα με την έρευνα και την ανάπτυξη στην τεχνολογία. Οι Becker (1964), Griliches (1970), Mincer (1974) και άλλοι, χρησιμοποίησαν τη θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου σε εμπειρικές αναλύσεις για τον έλεγχο υποθέσεων που σχετίζονται με την επίδραση του ανθρώπινου κεφαλαίου στην ανάπτυξη μιας οικονομίας.

Ο κ. Κωνσταντίνος Τσαμαδιάς είναι Γενικός Γραμματέας Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Λαϊκής Επιμόρφωσης) του υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Ο κ. Πάνος Σταϊκούρας είναι Δικηγόρος (Παν. Αθηνών) - Master στο Οικονομικό και Τραπεζικό Δίκαιο (University of London) - Phd στο Οικονομικό Δίκαιο (London School of Economics and Political Science).

Απεδείχθη έτσι ότι η ποιότητα του ανθρώπινου κεφαλαίου έχει σημαντική επίδραση στη συνολική παραγωγικότητα, η οποία προσδιορίζει την ανταγωνιστικότητα και επιδρά στην ανάπτυξη. Η επίδραση αυτή ενδέχεται να είναι άμεση, καθώς το ανθρώπινο κεφάλαιο μπορεί να θεωρηθεί ως συντελεστής παραγωγής, ή έμμεση μέσω των τεχνολογικών αλλαγών και της παραγωγικής αποτελεσματικότητας. Το επίπεδο μόρφωσης του απασχολούμενου στην παραγωγική διαδικασία ανθρώπινου δυναμικού σχετίζεται θετικά με τον ρυθμό υιοθέτησης και διάχυσης των τεχνολογικών αλλαγών, την τεχνική και διανεμητική αποτελεσματικότητα της παραγωγής, την αποδοτική χρησιμοποίηση του πάγιου κεφαλαιουχικού εξοπλισμού και το ρυθμό προσαρμογής τού συντελεστή εργασίας στις μακροχρόνιες συνθήκες ισορροπίας μετά από τυχόν βραχυπρόθεσμες αναταράξεις. Οι μεταβλητές αυτές, με τη σειρά τους, επηρεάζουν θετικά το ρυθμό μεταβολής της παραγωγικότητας που συνακόλουθα επηρεάζει θετικά το ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης. Οι διαφορές στο επίπεδο εκπαίδευσης και την ποιότητα του ανθρώπινου κεφαλαίου εξηγούν ένα μεγάλο μέρος των διαφορών που παρατηρούνται στους ρυθμούς αύξησης της παραγωγικότητας ανάμεσα στις διάφορες χώρες. Επιπρόσθετα, επισημαίνεται, από τον Huffman (1981), ότι οι διαφορές ως προς το επίπεδο του διαθέσιμου ανθρώπινου κεφαλαίου εξηγούν και περιφερειακές διαφορές στην αύξηση της παραγωγικότητας και συνακόλουθα στο ρυθμό της τοπικής-περιφερειακής οικονομικής ανάπτυξης.

Με το πέρασμα του χρόνου, γινόταν όλο και περισσότερο αντιληπτό ότι το νεοκλασικό υπόδειγμα είχε σοβαρές δυσκολίες να εξηγήσει ζητήματα όπως, οι σχετικά μεγάλες διαφορές στους μέσους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης μιας χώρας μεταξύ μεγάλων χρονικών περιόδων και το γεγονός ότι οι σχετικά φτωχές χώρες και περιοχές δεν αναπτύσσονται με ρυθμούς ταχύτερους από τις σχετικά πλούσιες, με αποτέλεσμα να μην παρατηρείται οικονομική σύγκλιση μεταξύ τους. Ο προβληματισμός που αναπτύχθηκε οδήγησε σε νέες προσεγγίσεις. Το νέο παράδειγμα προέκυψε από τις ανεξάρτητες εργασίες των Lucas (1988, 1990) και Romer (1986, 1990, 1993) στα τέλη της δεκαετίας του '80 (ενδογενής θεωρία ανάπτυξης). Οι Romer και Lucas θεμελίωσαν τη νέα θεωρία της ανάπτυξης, επισημαίνοντας ότι ο ρυθμός της ανάπτυξης μιας οικονομίας καθορίζεται ενδογενώς. Ενώ στο νεοκλασικό μοντέλο η τεχνολογία/γνώση θεωρούνται εξωγενείς παράγοντες, στη νέα θεωρία η τεχνολογική εξέλιξη/η πρόοδος στη γνώση ενσωματώνονται ως ενδογενείς μεταβλητές εντός του μοντέλου ανάπτυξης. Η νέα θεωρία έδωσε έμφαση στο ρόλο του ανθρώπινου κεφαλαίου, τονίζοντας ιδιαίτερα το ρόλο της εκπαίδευσης. Η εκπαίδευση δημιουργεί θετικές εξωτερικές οικονομίες με ευεργετική επίδραση σε όλους τους συντελεστές παραγωγής. Συμβάλλει, δηλαδή, με δύο τρόπους στην οικονομική ανάπτυξη. Ως κοινός συντελεστής παραγωγής, αλλά και

ως πολλαπλασιαστικός συντελεστής, αφού το μέσο επίπεδο της εκπαίδευσης επιδρά στην αποτελεσματικότητα όλων των άλλων συντελεστών παραγωγής. Η διαδικασία της ενδογενούς δυναμικής μπορεί να ενισχυθεί από νέες πηγές ανάπτυξης όπως είναι η επιστημονική έρευνα και η διάχυση των αποτελεσμάτων της. Ο Lucas εξηγεί επίσης ότι το φυσικό κεφάλαιο αποτυγχάνει να κατευθυνθεί στις φτωχές χώρες και περιοχές εξαιτίας του χαμηλού συγκριτικού πλεονεκτήματός τους σε ανθρώπινο κεφάλαιο. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται από την εμπειρική ανάλυση των Benhabib και Spiegel (1994). Επαληθεύθηκε η υπόθεση ότι ένα μορφωμένο ανθρώπινο δυναμικό, σε σχέση με ένα μη μορφωμένο, έχει ένα συγκριτικό πλεονέκτημα, όσον αφορά την εκμάθηση, τη δημιουργία, την υιοθέτηση και την εφαρμογή νέων τεχνολογιών με επακόλουθο την προαγωγή της ανάπτυξης. Γι' αυτό, οι αποδόσεις των επενδύσεων στην εκπαίδευση, που σε κάθε περίπτωση έχει εμπειρικά αποδειχθεί ότι είναι ικανοποιητικές, τείνουν να αυξηθούν όταν η τεχνολογία αλλάζει γρήγορα, υπό τον όρο ότι τα εκπαιδευμένα άτομα εργάζονται σε κατάλληλες θέσεις. Ο Romer υποστηρίζει ότι η εκπαίδευση αποτελεί ένα σημαντικό μηχανισμό έρευνας και ανάπτυξης και ότι οι οικονομίες με μεγαλύτερο απόθεμα ανθρώπινου κεφαλαίου γνωρίζουν ταχύτερη ανάπτυξη. Οι Araziadis και Drazen (1990) υποστηρίζουν την ύπαρξη «κατωφλίου», που θα πρέπει να περάσει μια χώρα, μια περιφέρεια όσον αφορά την ανάπτυξη του εκπαιδευτικού της συστήματος, προτού η οικονομία της αρχίσει να αναπτύσσεται με γρήγορους ρυθμούς. Ο Romer υποστηρίζει επίσης ότι η επένδυση στην εκπαίδευση είναι προαπαιτούμενο για τη δημιουργία ανθρώπινου κεφαλαίου. Ο Garlino (1995) υποστηρίζει ότι η εκπαίδευση είναι η κινητήρια δύναμη της οικονομικής ανάπτυξης, αφού επηρεάζει την οικονομία πολλαπλά: αυξάνει τα προσόντα και τις ικανότητες των ανθρώπων, τους βοηθά στην υιοθέτηση νέων μεθόδων παραγωγής και τεχνολογικών μέσων καθώς και στην προσαρμογή τους στα νέα δεδομένα. Ο Mc Mahon (1999) εξετάζει το ενδεχόμενο της ολοένα αυξανόμενης απόδοσης του φυσικού κεφαλαίου που οφείλεται στην παραγωγικότητα της εργασίας, ως αποτέλεσμα της ανάπτυξης της εκπαίδευσης.

Συμπερασματικά:

Η εκπαίδευση και, πρωτίστως, η ανώτατη βαθμίδα της αποτελεί τον βασικό μηχανισμό παραγωγής, συσσώρευσης και διάχυσης του γνωστικού κεφαλαίου. Η διάχυση του γνωστικού κεφαλαίου έχει χωρική διάσταση με σημείο εκκίνησης τις έδρες των ανώτατων ιδρυμάτων. Η ανώτατη εκπαίδευση αποτελεί κατανάλωση, υπό την έννοια ότι συντελεί στην πληρέστερη «απόλαυση» των κοινωνικών, πολιτιστικών και πολιτικών πλευρών της ζωής αλλά και επένδυση με την έννοια ότι βοηθά τους ανθρώπους να συνδιαμορφώνουν και να λειτουργούν αποτελεσματικά μέσα στο οικονομικό, κοινωνι-

κό και πολιτικό περιβάλλον, ενώ, επίσης, αυξάνει τόσο τη μελλοντική παραγωγικότητα, άρα, και την αμοιβή από την εργασία των εκπαιδευμένων ατόμων όσο και τη συνολική παραγωγή του κοινωνικού συνόλου.

Ο προωθητικός ρόλος της εκπαίδευσης, της έρευνας, της γνώσης, της τεχνολογίας στη διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης σε επίπεδο χώρας/περιφέρειας, έχει θεωρητικά εδραιωθεί και εμπειρικά επιβεβαιωθεί. Ο βασικότερος παράγοντας που προσδιορίζει τη ραγδαία διαμόρφωση των νέων οικονομικών, κοινωνικών, πολιτισμικών και πολιτικών δομών και λειτουργιών είναι το ανθρώπινο κεφάλαιο, είναι η τεχνολογία, είναι το γνωσιακό κεφάλαιο. Οι διαφορές στην ποσότητα και την ποιότητα του ανθρώπινου κεφαλαίου, της τεχνολογίας, της γνώσης, επηρεάζουν τις ανισότητες ανάμεσα στους πολίτες, τις περιοχές και τις χώρες. Ήδη, σήμερα, και ακόμη πιο πολύ στα χρόνια που έρχονται, οι ιεραρχίες στην οικονομία και την κοινωνία θα οικοδομούνται και θα αναπαράγονται με κριτήριο το γνωσιακό κεφάλαιο.

Στη βιβλιογραφία προηγμένων χωρών, Gray (1999), εντοπίζονται επιστημονικές εργασίες, οι οποίες εδράζονται στις προαναφερθείσες θεωρίες, που μελετούν την επίδραση συγκεκριμένων περιφερειακών πανεπιστημίων στην τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη (Gray (1991)). Οι μελέτες αυτές, παρότι δεν έχουν ακόμη οδηγήσει σε ποσοτικές εκτιμήσεις αυτής της επίδρασης, «δείχνουν» ότι τα περιφερειακά πανεπιστήμια εισφέρουν λιγότερο ή περισσότερο στην προώθηση της τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης.

Επισημαίνεται ότι στην Ελλάδα, ενώ έχουν γίνει εμπειρικές αναλύσεις και εκτιμήσεις της συμβολής της ανώτατης εκπαίδευσης (καθώς και των άλλων βαθμίδων της εκπαίδευσης) στους ρυθμούς μεγέθυνσης της οικονομίας της χώρας για μεγάλες χρονικές περιόδους, δεν έχει μελετηθεί και, πολύ περισσότερο, εκτιμηθεί η επίδραση ενός περιφερειακού ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος στους ρυθμούς της τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης.

Στο σημείο αυτό να σημειωθεί ότι η διαμόρφωση της Ευρώπης της γνώσης αποτελεί ένα από τους κεντρικούς στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Lisbon-2000, Stockholm-2001, Barcelona-2002). Στην προσπάθεια που γίνεται, κεντρικός ρόλος δίνεται στα Πανεπιστήμια. Στον ευρωπαϊκό χώρο υπάρχουν συνολικά 4.000 πανεπιστήμια, εκ των οποίων τα 3.300 βρίσκονται στα 15 κράτη-μέλη. Ο αριθμός των φοιτητών είναι περίπου 12,5 εκατομμύρια ενώ πριν από 10 χρόνια ήταν 9 εκατομμύρια.

Στην Ελλάδα λειτουργούν 19 Πανεπιστήμια (Αθηνών, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Οικονομικό, Πάντειο, Γεωπονικό, Χαροκόπειο, Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών, Πειραιώς, Θεσσαλονίκης, Μακεδονίας, Πατρών, Ιωαννίνων, Θράκης, Κρήτης, Πολυτεχνείο

Κρήτης, Αιγαίου, Θεσσαλίας, Ιόνιο, Πελοποννήσου) και 14 ΤΕΙ (Αθηνών, Πειραιώς, Θεσσαλονίκης, Λάρισας, Πάτρας, Κρήτης, Καβάλας, Δυτικής Μακεδονίας, Χαλκίδας, Μεσολογγίου, Σερρών, Καλαμάτας, Λαμίας, Ηλείου).

Να επισημανθούν επιπροσθέτως και τα εξής:

α. Το ποσοστό των πτυχιούχων ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα είναι ακόμη χαμηλό: 15,5% ενώ το μέσο στην ΕΕ-11 είναι 22,0% και στις ΗΠΑ 34,9%.

β. Την περίοδο 1997-1998, 63.000 έλληνες φοιτητές σπούδαζαν σε ιδρύματα άλλων χωρών.

γ. Ο αριθμός των εισακτέων το 2002 ήταν για τα Πανεπιστήμια 37.240 και για τα ΤΕΙ 40.880.

Στον πίνακα 1 παρουσιάζονται στοιχεία που αφορούν τις περιφέρειες της χώρας σε σχέση με τις έδρες των ανώτατων ιδρυμάτων, των τμημάτων τους, τον αριθμό και την πυκνότητα των φοιτητών. Παρουσιάζονται, επίσης, τα αντίστοιχα στοιχεία ανά νομό και πόλη (πρωτεύουσα) για την περιφέρεια της Στερεάς Ελλάδας.

Από τον πίνακα 1, προκύπτει ότι στη χώρα μας στην ανώτατη εκπαίδευση έχει καθιερωθεί το αποκεντρωτικό μοντέλο. Η μόνη περιφέρεια που δεν διαθέτει Πανεπιστήμιο και Πανεπιστημιακό τμήμα είναι η περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας [η περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας δεν έχει Πανεπιστήμιο (ιδρύθηκε το 2002) αλλά «φιλοξενεί» 4 τμήματα του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης].

Ειδικότερα, στην περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, στη βαθμίδα της ανώτατης εκπαίδευσης, λειτουργούν 2 ΤΕΙ, ενώ πανεπιστήμιο δεν λειτουργεί. Ιδρύθηκε το 2003, το «Πανεπιστήμιο Στερεάς Ελλάδας», με έδρα τη Λαμία.

Με βάση τα προαναφερθέντα στοιχεία, καθίσταται προφανής η υστέρηση της περιφέρειας Στερεάς, μιας εκ των 13 περιφερειών της χώρας, στο χώρο της ανώτατης και ιδιαίτερα της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης. Η υστέρηση αυτή βάσιμα μπορεί να θεωρηθεί ότι επιδρά επιβραδυντικά στην αναπτυξιακή πορεία της Λαμίας, ως κέντρου της περιφέρειας, του νομού Φθιώτιδος και της περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας.

Συνεπώς, η απόφαση που ελήφθη με μεγάλη καθυστέρηση είναι αλήθεια, από το κράτος για την ίδρυση του Πανεπιστημίου Στερεάς Ελλάδας είναι στρατηγικής σημασίας για την αναπτυξιακή πορεία της στη νέα εποχή της γνώσης και της τεχνολογίας.

Η λειτουργία του Πανεπιστημίου, με βάση την επιστημονική θεωρία και την εμπειρία, αναμένεται ότι θα εισφέρει στη νέα, σύγχρονη αναπτυξιακή πορεία της Λαμίας, του νομού Φθιώτιδας, της περιφέρειας Στερεάς και της χώρας. Το μέγεθος της συμβολής δεν είναι δεδομένο. Θα εξαρτηθεί διαχρονικά από τους σχεδιασμούς και τις πρακτικές του κράτους, της πανεπιστημιακής κοινότητας και των πολιτικών, κοινωνικών

Πίνακας 1: Περιφερειακή Διάρθρωση της Ανώτατης Εκπαίδευσης
(Ακ. Έτος 2002-2003)

Χώρα Περιφέρειες /Νομοί/Πόλεις	Πληθυσμός (Απογρ. 2001)	ΠΑΝ/ΜΙΑ		ΤΕΙ		Φοιτητές	Φοιτητές/ 1000 Κατοίκους
		Ιδρ.	Τμημ.	Ιδρ.	Τμημ.		
Ελλάδα	10.961.653	19	237	14	176	332.100	30
Π. Στερεάς Ελλάδας	605.329	0	0	2	12	13.900	23
Ν. Φθιώτιδας Λαμία	178.771 58.601	0	0	1	5	5.100	29 87
Ν. Βοιωτίας Λειβαδιά	131.085 21.492	0	0	0	0	0	0 0
Ν. Εύβοιας Χαλκίδα	215.136 53.584	0	0	1	5	6.700	31 125
Ν. Ευρυτανίας Καρπενήσι	32.053 9.390	0	0	0	1	1.000	31 106
Ν. Φωκίδας Άμφισσα	48.284 9.248	0	0	0	1	1.100	23 119
Αν. Μακεδονίας & Θράκης	611.067	1	18	1	8	26.700	44
Κεντρικής Μακεδονίας	1.871.952	2	47	2	28	60.200	32
Δυτικής Μακεδονίας	301.522	0	4	1	13	18.600	62
Ηπείρου	353.820	1	14	1	13	22.000	62
Θεσσαλίας	753.888	1	15	1	15	21.400	28
Ιονίων Νήσων	212.984	1	4	0	2	2.900	14
Δυτ. Ελλάδας	740.506	1	23	2	17	32.900	44
Αττικής	3.761.810	8	73	2	45	91.900	24
Πελοποννήσου	638.942	1	2	1	6	8.000	13
Βορ. Αιγαίου	206.016	1	12	0	0	5.400	26
Νοτίου Αιγαίου	302.686	0	4		1	2.900	10
Κρήτης	601.131	2	21	1	16	25.300	42

Πηγή: Στοιχεία από ΥΠΕΠΘ, ΕΣΥΕ. Επεξεργασία από τους συγγραφείς.

και οικονομικών δομών της περιφέρειας. Τα αγοραία (market) και μη αγοραία (non market) οφέλη, οι θετικές εξωτερικότητες (externalities) κατά διαχυτικά αποτελέσματα (spillovers), δύνανται να αγγίξουν και να επιδράσουν θετικά σε κάθε πτυχή της επιστημονικής, τεχνολογικής, οικονομικής, κοινωνικής, πολιτισμικής και πολιτικής ζωής της περιφέρειας. Ενδεικτικά, αναφέρουμε: Την άμεση διάχυση των αποτελεσμάτων της επιστημονικής έρευνας (νέα γνώση, ανακαλύψεις, καινοτομίες, νέα προϊόντα) στο οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον. Τη συμβολή στην ανάπτυξη νέων επιχειρηματικών καινοτομικών μονάδων. Τη συμβολή στη βελτίωση της παραγωγικότητας και κατά προέκταση της ανταγωνιστικότητας και συνακόλουθα στη συνολική ενδυνάμωση της τοπικής, περιφερειακής και εθνικής οικονομίας. Τη συμβολή στην αποτελεσματικότερη λειτουργία των αγορών. Τη συμβολή στη βελτίωση της απασχόλησης, των εισοδημάτων και της κοινωνικής συνοχής. Τη συμβολή στη διεύρυνση, εμπάθυνση και την αποτελεσματικότερη λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών. Τη συμβολή στην «καλλιέργεια» της περιβαλλοντικής συνείδησης, στην πώση των δεικτών εγκληματικότητας, στην υιοθέτηση περισσότερο κοινωνικά αποδεκτών κανόνων συμπεριφοράς, στην παραγωγή πολιτισμικών αγαθών καθώς και στη διεύρυνση της εθελοντικής συμμετοχής σε φιλανθρωπικές και άλλες κοινωνικά επωφελείς οργανώσεις. Είναι αυτονόητο ότι η συμβολή δεν εξαντλείται σε επίπεδο περιφέρειας αλλά επεκτείνεται και σε εθνικό επίπεδο.

Στόχος πρέπει να είναι η συγκρότηση ενός ανοικτού, σύγχρονου, δυναμικού Πανεπιστημίου, άρρηκτα και αρμονικά συνδεδεμένου με την περιφερειακή κοινωνία και οικονομία. Ενός Πανεπιστημίου με σύγχρονες σχολές και τμήματα, κατευθύνσεις σπουδών σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο, με ερευνητικά ινστιτούτα, τεχνολογικά πάρκα, με υψηλού ακαδημαϊκού επιπέδου διδακτικό προσωπικό, με υψηλού επιπέδου φοιτητές που θα δρουν κατά κύριο λόγο στην περιφέρεια.

Για την προσέγγιση του στόχου θα πρέπει να αναζητηθούν, με την λογική των διακριτών ρόλων, οι αναγκαίες και ικανές συνθήκες ισορροπίας μεταξύ του κράτους, της αυτόνομης πανεπιστημιακής κοινότητας, της τοπικής και περιφερειακής κοινωνίας. Η διαχρονική εδραίωση μιας ευσταθούς ισορροπίας, θα έχει θετική επίδραση στην πορεία του Πανεπιστημίου, η οποία με τη σειρά της θα επιδράσει λιγότερο ή περισσότερο θετικά στη νέα αναπτυξιακή πορεία της περιφέρειας.

Τούτων δοθέντων, η τοπική και περιφερειακή κοινωνία οφείλει να σχεδιάσει και να προετοιμάσει τη στάση της απέναντι σ' αυτή τη σημαντική εξέλιξη ώστε να τη στηρίξει με επάρκεια και αποτελεσματικότητα. Η διαχρονική οικονομική, κοινωνική και πολιτική στήριξη εκ μέρους της περιφερειακής κοινωνίας και των δομών της στο Πανεπιστήμιο, θα επιδράσει στην πορεία του και θα καθορίσει το βαθμό ανταπόκρισής του στον ιστορικό

του ρόλο. Τα στοιχεία με τα οποία θα εμπλουτίσει την «ταυτότητα» του Πανεπιστημίου θα διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στο βαθμό επίδρασής του στην αναγκαία νέα, σύγχρονη αναπτυξιακή πορεία της περιφέρειας.

Επί του θέματος, δεν χωρούν κομματικά και προσωπικά τερτίπια. «Τυφλές» και άκριτες συγκρούσεις μεταξύ των πόλεων και των νομών της περιφέρειας στη διεκδίκηση μεριδίων του Πανεπιστημίου, θα απονευρώσουν αυτή τη σημαντική αναπτυξιακή «ατμομηχανή» εν τη γενέσει της. Δεν πρέπει να γίνει άτακτη διασπορά τμημάτων. Συμπεριφορές οικονομικής απομύζησης των φοιτητών και του διδακτικού προσωπικού θα αποδειχθούν μεσομακροχρόνια καταστροφικές.

Οι πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές δομές της Στερεάς και, πρωτίστως, της Λαμίας-Φθιώτιδας πρέπει να προχωρήσουν στο σχεδιασμό συγκεκριμένων πολιτικών στήριξης του Πανεπιστημίου και των ΤΕΙ. Προς την κατεύθυνση αυτή, προτείνεται η σύσταση συμβουλίου/επιτροπής ανώτατης εκπαίδευσης ευρείας συμμετοχής που θα γνωμοδοτεί σε θέματα συντονισμού των σχεδιασμών και των πολιτικών του πανεπιστημίου, των ΤΕΙ και των πολιτικών-κοινωνικών-οικονομικών δομών της περιφέρειας. Οι πολιτικές αυτές, θα συμπληρώνουν τις πολιτικές του κράτους και θα αποσκοπούν στη στήριξη του έργου του πανεπιστημίου, των ΤΕΙ, των φοιτητών, του διδακτικού και ερευνητικού προσωπικού καθώς και στη μεγιστοποίηση της αξιοποίησης των πολλών και ποικίλων «προϊόντων» των ανώτατων ιδρυμάτων.

Στους σχεδιασμούς και τις αποφάσεις, πρέπει να κυριαρχεί η θέση ότι η γενναία και μαζική επένδυση στα ανώτατα ιδρύματα θα αναδειχθεί σε αναγκαία προϋπόθεση για τη μελλοντική οικονομική και κοινωνική ανταγωνιστικότητα της περιφέρειας. Δια ταύτα, οι δομές της περιφέρειας οφείλουν να τα εντάξουν στους προϋπολογισμούς τους.

Ενδεικτικά, αναφέρουμε ότι πολιτικές για την προσέλκυση αλλά και την παραμονή στις σχολές, ακαδημαϊκά διακεκριμένων φοιτητών που θα είναι φορείς αυξημένου γνωστικού κεφαλαίου, μπορεί να αφορούν:

- α. Ειδικά προγράμματα στέγασης και διατροφής ενός αριθμού οικονομικά αδύναμων και ακαδημαϊκά διακεκριμένων φοιτητών, πέραν αυτών που καλύπτει το κράτος.
- β. Ειδικά προγράμματα φοιτητικών δανείων, με ειδικούς ευνοϊκούς όρους, από τις συνεταιριστικές τράπεζες της περιφέρειας.
- γ. Ειδικά προγράμματα υποτροφιών πέραν των προβλεπόμενων από το κράτος.
- δ. Ειδικά προγράμματα παροχής των πολιτισμικών αγαθών της περιφέρειας (π.χ. δωρεάν ή μειωμένα εισιτήρια για παρακολούθηση θεατρικών, κινηματογραφικών, αθλητικών και άλλων δραστηριοτήτων).

Συμπερασματικά, η ίδρυση και λειτουργία του Πανεπιστημίου Στερεάς Ελλάδας,

μπορεί και πρέπει να αποβεί θεμελιώδης προσδιοριστικός παράγων της νέας αναπτυξιακής πορείας της περιφέρειας καθώς και παράγων προόδου της χώρας. Μπορεί και πρέπει να αποδειχθεί ατμομηχανή μεγάλης ισχύος της σύγχρονης αναπτυξιακής πορείας της περιφέρειας μέσα σ' ένα εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές ανταγωνιστικό οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον της γνώσης και της τεχνολογίας. Μπορεί και πρέπει να ωθήσει στη δημιουργική συμμετοχή της περιφέρειας, στις εθνικές και ευρωπαϊκές επιστημονικές, τεχνολογικές, οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές και πολιτικές εξελίξεις.

Όμως, για να ανταποκριθεί το νέο Πανεπιστήμιο στον στρατηγικό του ρόλο απαιτείται να αποκτήσει άμεσα και επί της ουσίας υψηλή προτεραιότητα και στην επιστημονική, κοινωνική, πολιτική ατζέντα της περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας.

Βιβλιογραφικές Πηγές

Azariadis, C. and Drazen, A. (1990), "Threshold Externalities in Economic Development", *Quarterly Journal of Economics*, CV(2), May 1990, pp. 501-526.

Becker, G. (1964), "Human Capital", Princeton University Press.

Benhabib, J. and Spiegel, M. (1994), "The Role of Human Capital in Economic Development: Evidence from Aggregate Cross-Country Data", *Journal of Monetary Economics*, vol. 34, pp. 143-173.

Garlino, G. (1995), "Do Education and Training Lead to Faster Growth in Cities?", *Federal Reserve Bank of Philadelphia, Business Review*, Jan.-Febr., pp. 15-21.

Griliches, Z. (1970), "Notes on the Role of Education in Production Functions and Growth Accounting" in Hansen, W.L. ed. *Education, Income and Human Capital*, Columbia University Press.

Gray, H. (1999), "Universities and the Creation of Wealth", ed. by Harry Gray, *The Society for Research into Higher Education*.

Huffman, W.E. (1977), "Allocative Efficiency: The Role of Human Capital", *Quarterly Journal of Economics*, vol. 91, pp. 59-79.

Huffman, W.E. (1981), "Black-White Human Capital Differences: Impact on Agricultural Productivity in the US South", *American Economic Review*, vol. 71, pp. 94-107.

Lucas, R. (1988), "On the Mechanics of Economic Development", *Journal of Monetary Economics*, vol. 22(1), July, pp. 3-42.

Lucas, R. (1990), "Why Doesn't Capital Flow from Rich to Poor Countries", *American Economic Review*, vol. 80, pp. 92-96.

Mac Mahon (1999), "Education and Development: Measuring the Social Benefits", New York, Oxford University Press.

Mincer, J. (1974), "Schooling Experience and Earnings", Columbia University Press, New York.

Romer, P. (1986), "Increasing Returns and Long-run Growth", *Journal of Political Economy*, vol. 94, pp. 1002-1037.

Romer, P. (1990), "Endogenous Technological Change", *Journal of Political Economy*, vol. 89(5) part 2, October, pp. 71-102.

Romer, P. (1993), "Idea Gaps and Object Gaps in Economic Development", Prepared for the World Bank Conference: How Do National Policies Affect Long Run Growth? Feb. 7-8.

Schultz, Th. (1961), "Investment in Human Capital", *American Economic Review*, Vol. 51.

Schultz, Th. (1963), "The Economic Value of Education", New York: Columbia University Press.

Solow, R. (1956), "A contribution to the theory of Economic Growth", *Quarterly Journal of Economics*, vol. 70, pp. 65-94.

Solow, R. (1957), "Technical Change and the Aggregate Production Function", *Review of Economics and Statistics*, vol. 39, pp. 312-320.